

Föreläsning 5

Inhomogena ekvationer

5.1 Aktuella avsnitt i läroboken

(3.5) Nonhomogeneous Equations and Underdetermined Coefficients.

(3.6) Forced Oscillations and Resonance.

(3.7) Electrical Circuits.

5.2 Partikulärlösningar

Vi har sett att om $\{y_1, y_2\}$ är en bas för $N(L)$ kan *varje* lösning till $L(y) = f$ skrivas

$$y(x) = y_p(x) + ay_1(x) + by_2(x)$$

om vi bara kan hitta *en* lösning y_p till ekvationen.

Att konstruera partikulärlösningar till $L(y) = f$ innebär att studera den inversa avbildningen L^{-1} . Då $N(L) \neq \{0\}$ får vi dock nöja oss med en ”partiell invers” varmed avses en linjär avbildning $M: \mathcal{C}(I) \rightarrow \mathcal{C}^2(I)$ sådan att $y = M(f)$ medför att $L(y) = f$ med begynnelsedata $y(x_0) = y'(x_0) = 0$.

Förfarandet kallas Lagranges metod och påminner starkt om reduktion av ordning från förra föreläsningen. Utgångspunkten är en bas $\{y_1, y_2\}$ för $N(L)$ och ansatsen

$$y(x) = u(x)y_1(x) + v(x)y_2(x) \quad (5.1)$$

där vi i stället för konstanter har multiplicerat med *funktioner* u och v . Vi skall sedan bestämma u och v så att y blir en lösning till $L(y) = f$. Deriverar vi y får vi

$$\begin{aligned} y'(x) &= u'(x)y_1(x) + v'(x)y_2(x) + u(x)y_1'(x) + v(x)y_2'(x) \\ &= u(x)y_1'(x) + v(x)y_2'(x) \end{aligned}$$

där sista likheten förutsätter att vi valt u och v så att

$$u'(x)y_1(x) + v'(x)y_2(x) = 0$$

Nästa derivata blir i så fall

$$y''(x) = u'(x)y_1'(x) + v'(x)y_2'(x) + u(x)y_1''(x) + v(x)y_2''(x)$$

och därmed får vi, eftersom $L(y_1) = L(y_2) = 0$, att

$$L(y) = uL(y_1) + vL(y_2) + u'y_1' + v'y_2' = u'y_1' + v'y_2'$$

Således är (5.1) en partikulärlösning om vi väljer funktionerna u och v så att derivatorna u' och v' satisfierar ekvationssystemet

$$\begin{cases} u'(x)y_1(x) + v'(x)y_2(x) = 0 \\ u'(x)y_1'(x) + v'(x)y_2'(x) = f(x) \end{cases} \quad (5.2)$$

Löser vi (5.2) får vi

$$u' = -\frac{y_2(x)f(x)}{W(x)} \text{ och } v' = \frac{y_1(x)f(x)}{W(x)} \quad (5.3)$$

Funktionen

$$W(x) = \begin{vmatrix} y_1(x) & y_2(x) \\ y_1'(x) & y_2'(x) \end{vmatrix} = y_1(x)y_2'(x) - y_1'(x)y_2(x)$$

kallas *Wronskis determinant*. För att u och v skall vara väldefinierade genom ekvationerna (5.3) måste $W(x) \neq 0$ vilket garanteras av följande sats.

Sats 25 Om två funktioner y_1 och y_2 i $N(L)$ är sådana att $W(x_0) = 0$ för något tal $x_0 \in I$ så är y_1 och y_2 lineärt beroende.

Bevis. Antag att $W(x_0) = 0$. Vi skall visa att det finns konstanter a och b som inte båda är noll så att $ay_1(x) + by_2(x) \equiv 0$ för alla $x \in I$. Vi vet att det finns konstanter a och b , som inte båda är noll, så att

$$\begin{cases} ay_1'(x_0) + by_2'(x_0) = 0 \\ ay_1(x_0) + by_2(x_0) = 0 \end{cases}$$

Då gäller, med $z(x) = ay_1(x) + by_2(x)$, att $z \in N(L)$ och $z(x_0) = z'(x_0) = 0$ vilket enligt sats 21 medför att $z(x) \equiv 0$ och således är y_1 och y_2 lineärt beroende ■

Ekvationerna (5.3) kan nu integreras och med

$$u(x) = - \int_{x_0}^x \frac{y_2(t)f(t)}{W(t)} dt \text{ och } v(x) = \int_{x_0}^x \frac{y_1(t)f(t)}{W(t)} dt$$

får vi en partikulärlösning som kan skrivas som en integral

$$\begin{aligned} y(x) &= -y_1(x) \int_{x_0}^x \frac{y_2(t)f(t)}{W(t)} dt + y_2(x) \int_{x_0}^x \frac{y_1(t)f(t)}{W(t)} dt \\ &= \int_{x_0}^x \frac{y_1(t)y_2(x) - y_1(x)y_2(t)}{W(t)} f(t) dt \end{aligned}$$

Den "inversa" avbildningen $y = M(f)$ ges alltså av *integraloperatorn*

$$y(x) = \int_{x_0}^x K(x,t) f(t) dt \quad (5.4)$$

Funktionen $K(x,t)$ kallas *kärna* och ges av uttrycket

$$K(x,t) = \frac{y_1(t)y_2(x) - y_1(x)y_2(t)}{W(t)} \quad (5.5)$$

Exempel 26 Funktionerna $\{\cos, \sin\}$ är standardbasen i 0 för $y'' + y = 0$ och

$$W(x) = \begin{vmatrix} \cos x & \sin x \\ -\sin x & \cos x \end{vmatrix} = 1$$

Vi får

$$K(x,t) = \cos t \sin x - \cos x \sin t = \sin(x-t)$$

vilket ger partikulärlösningen

$$y(x) = \int_0^x \sin(x-t) f(t) dt \quad (5.6)$$

till $y'' + y = f$.

5.3 Karaktärisering av partikulärlösningen

Sätter vi $x = x_0$ i ekvation (5.4) får vi $y(x_0) = 0$. Deriverar vi sedan (5.4) med avseende på x får vi

$$\begin{aligned} y'(x) &= -y_1'(x) \int_{x_0}^x \frac{y_2(t)f(t)}{W(t)} dt + y_2'(x) \int_{x_0}^x \frac{y_1(t)f(t)}{W(t)} dt \\ &\quad - y_1(x) \frac{y_2(x)f(x)}{W(x)} + y_2(x) \frac{y_1(x)f(x)}{W(x)} \\ &= -y_1'(x) \int_{x_0}^x \frac{y_2(t)f(t)}{W(t)} dt + y_2'(x) \int_{x_0}^x \frac{y_1(t)f(t)}{W(t)} dt \end{aligned}$$

vilket visar att även $y'(x_0) = 0$. Partikulärlösningen som ges av (5.4) kan därmed enligt sats 21 entydigt karaktäriseras som den lösning till $L(y) = f$ som har begynnelsedata $y(x_0) = y'(x_0) = 0$.

Exempel 27 Skriv, som en integral, en partikulärlösning till ekvationen $y'' - y'/x + y/x^2 = f(x)$ från exempel 23, då f är kontinuerlig för $x > 0$.

Lösning:

Med baslösningarna $y_1(x) = x$ och $y_2(x) = x \ln x$ blir

$$W(x) = \begin{vmatrix} x & x \ln x \\ 1 & \ln x + 1 \end{vmatrix} = x$$

vilket enligt (5.5) ger kärnan

$$K(x, t) = \frac{tx \ln x - xt \ln t}{t} = x \ln \left(\frac{x}{t} \right)$$

och vi får, med $x, x_0 > 0$, enligt (5.4) lösningen

$$y(x) = \int_{x_0}^x x \ln \left(\frac{x}{t} \right) f(t) dt$$

där $y(x_0) = y'(x_0) = 0$.

5.4 Resonans

Betrakta lösningen (5.6) i exempel 26 med $f(x) = A \sin \omega x$. Då blir

$$y(x) = A \int_0^x \sin(x-t) \sin \omega t dt = \begin{cases} \frac{\omega A}{\omega^2 - 1} \sin x - \frac{A}{\omega^2 - 1} \sin \omega x, & \omega \neq 1 \\ \frac{A}{2} \sin x - \frac{A}{2} x \cos x, & \omega = 1 \end{cases}$$

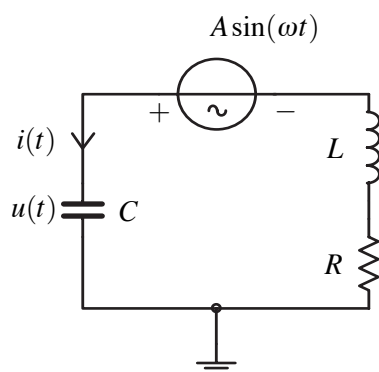
Vi ser att även om högerledet är en begränsad funktion med $|f(x)| \leq A$ så kan lösningens belopp anta stora värden då ω är nära 1 och om $\omega = 1$ är lösningen inte ens begränsad.

Fenomenet kallas *resonans* och inträffar då högerledet f innehåller periodiska komponenter med frekvenser som sammanfaller med eller ligger nära nollställena till det karakteristiska polynomet. Mera precist: Om L har konstanta koefficienter så att $L(e^{\alpha x}) = P(\alpha)e^{\alpha x}$ så är $y(x) = Ae^{i\omega x}/P(i\omega)$ en partikulärlösning till $L(y) = f$ med $f(x) = Ae^{i\omega x}$ och även om $|f(x)| = A$ är ett litet tal kan

$$|y(x)| = \frac{A}{|P(i\omega)|}$$

bli mycket stor om $P(i\omega)$ ligger nära noll.

Exempel 28 Betrakta resonanskretsen i figur 5.1, där strömbrytaren i figur 4.2 ersätts med ett växelspanningsaggregat, t.ex. en radioantenn, med spänningen $A \sin \omega t$ och möjlighet att variera frekvensen ω . Övriga beteckningar är samma som i figur 4.2. Bestäm maximala förstärkningen, $F(\omega)/A$, för resonanskretsen då ω varierar.

Figur 5.1: Resonanskrets.

Lösning:

Vi får analogt med exemplet i förra föreläsningen ekvationerna

$$i = C \frac{du}{dt} \text{ och } A \sin \omega t - L \frac{di}{dt} - Ri - u = 0$$

vilket ger

$$LCu'' + RCu' + u = A \sin \omega t = \text{Im}(Ae^{i\omega t})$$

och en partikulärlösning får vi som

$$\begin{aligned} u(t) &= \operatorname{Im} \left(\frac{Ae^{i\omega t}}{LC(i\omega)^2 + RCi\omega + 1} \right) \\ &= \frac{A}{(1 - LC\omega^2)^2 + (RC\omega)^2} \operatorname{Im} \left((1 - LC\omega^2 - RCi\omega) e^{i\omega t} \right) \\ &= A \frac{(1 - LC\omega^2) \sin \omega t - RC\omega \cos \omega t}{(1 - LC\omega^2)^2 + (RC\omega)^2} \\ &= \frac{A \sin(\omega t - \alpha)}{\sqrt{(1 - LC\omega^2)^2 + (RC\omega)^2}} \end{aligned}$$

Således är

$$\begin{aligned} \frac{F(\omega)}{A} &= \frac{1}{\sqrt{(1 - LC\omega^2)^2 + (RC\omega)^2}} = G(RC\omega) \\ G(x) &= \frac{1}{\sqrt{(1 - Q^2x^2)^2 + x^2}} \end{aligned}$$

som är maximal för det värde på den dimensionslösa frekvensvariabeln $x = RC\omega \geq 0$ som minimerar funktionen $p(x) = (1 - Q^2x^2)^2 + x^2$ och där kretsens Q -värde definierats som kvoten mellan kretsens två tidskonstanter, $\sqrt{LC}$ och RC , där den första bestämmer periodtiden för oscillationer i den odämpade ($R = 0$) resonanskretsen och den andra hur snabbt fria ($A = 0$) oscillationer dämpas på grund av energiförlusterna när $R > 0$.

$$Q = \frac{\sqrt{LC}}{RC}$$

Funktionsundersökning ger att

$$\min_{x \geq 0} p(x) = \begin{cases} p(0) = 1, & Q \leq 1/\sqrt{2} \\ p(x_0) = \frac{4Q^2 - 1}{4Q^4}, & Q > 1/\sqrt{2} \end{cases}$$

och

$$x_0 = RC\omega_0 = \frac{\sqrt{Q^2 - 1/2}}{Q^2}$$

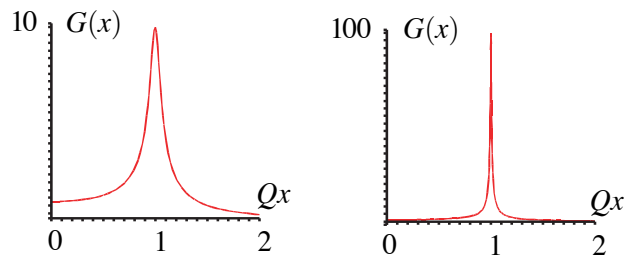
Vi får därmed att

$$\max_{\omega \geq 0} \left(\frac{F(\omega)}{A} \right) = \max_{x \geq 0} G(x) = \begin{cases} 1, & Q \leq 1/\sqrt{2} \\ \frac{2Q^2}{\sqrt{4Q^2 - 1}}, & Q > 1/\sqrt{2} \end{cases}$$

För att en resonanskrets skall fungera väl, t.ex. som avstämningkrets i en radiomottagare, bör den ha ett Q -värde på 100. Då kan med god approximation formlerna ovan förenklas till

$$x_0 = RC\omega_0 \approx \frac{1}{Q}, \quad \max_{x \geq 0} G(x) \approx Q$$

Figureerna nedan illustrerar hur förstärkningen $G(x) = F(\omega)/A$ hos resonanskretsen beror av frekvensen då $Q = 10$ respektive $Q = 100$.

Figur 5.2: Förstärkning med $Q = 10$ respektive $Q = 100$.